

Til Gustav Vigeland
Vigeland og Hamsun
for Kunst Hamsun.

Vigeland og Hamsun

«Det kunne ikke være sørgeligere. Ogsaa han, ogsaa han. [...] I ungdommen var jeg noksaa ofte ute og gikk med Gustav Vigeland. Det begyndte paa Skeibroks atelier og holdt paa lenge efter, men alt den gang var Vigeland en stor begynnelse. Han var god at være sammen med. [...] Han var halvt sjøgutt og helt kamerat og støttet mig. Saa efter flere reiser og utenlandsophold kom Hammersborgtiden, men da var han alt den store kunstner med Abel og allverden ellers. Jeg hadde inntrykk av at han ikke hadde tid til annet enn at arbeide og skape. Overalt i atelieret vrimlet det av figurer og hoder og skikkelser. [...] Jeg husker bare to ganger han blev med mig ut i byen i den tiden. Engang avskjediget han modellen og tok sig fri. En annen gang sa han han var sulten og blev med.»

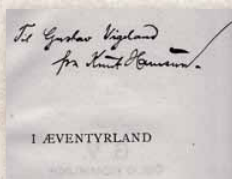
Knut Hamsun¹

Dette minneordet, skrevet av Knut Hamsun i forbindelse med Gustav Vigelands død, stod trykket på førstesiden av *Aftenposten* 13. mars 1943. Ordene gir inntrykk av et varmt vennskap mellom forfatteren og billedhuggeren. Den nokså begrensede korrespondansen som finnes mellom de to vitner om det samme. På et udatert visittkort skriver Hamsun til Vigeland "Gud velsigne dig og Tusen Tak og alt ihop, kjære Ven! Din KH".² Og i det som muligens er den siste kontakten mellom de to, et telegram fra Vigeland til Hamsun i anledning forfatterens 80-års dag i 1939, skriver Vigeland: "Min gjell til dig faar jeg aldrig betalt. Gustav Vigeland".³ I Vigelands bibliotek, som er bevart i Vigeland-museet, finnes en nesten komplett samling av Hamsuns verk, og med unntak av *Sult* (1890) og *Victoria* (1898), er alle førsteutgaver.⁴ Reiseskildringen *I Æventyrland* (1903) inneholder følgende dedikasjon: "Til Gustav Vigeland fra Knut Hamsun".

1890-årene

Hamsun skriver i sitt minneord at han møtte Vigeland i Skeibrok-tiden. Vigeland var i Skeibroks atelier i to perioder, først i 1890 og deretter i 1892. I sine erindringer skriver han om den første perioden at han pleide å vanke på Oplandske Café i Pløens gate sammen med blant andre Gotlieb Kielland, og

videre "För jeg begyndte at gaa der hadde Knut Hamsun gaat der og hadde været mittfiguren i en literært interessert klik av studerende og intelligente haandværkere. Fruen selv hadde altid smurt de smörbröd Hamsun skulde ha. [...] Nu opholdt han sig i Danmark".⁵ Hamsun reiste til København i mars 1890. I juni reiste han tilbake til Kristiania, men etter en knapp uke i hovedstaden dro han videre til Lillesand. Først i desember returnerer han til Kristiania.⁶ Året 1891 tilbrakte Vigeland selv i København, mens Hamsun reiste rundt i Norge på sin famøse foredragsturne der han begikk fadermord på "De fire store".⁷ Etter hjemkomsten

Dedikasjon fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland, ant. fra 1903, i Knut Hamsuns reiseskildring *I Æventyrland*. Gustav Vigelands bibliotek, Vigeland-museet.

i begynnelsen av 1892 fortsatte Vigeland å arbeide i Skeibroks atelier, og trolig var det i denne perioden at han møtte Hamsun for første gang. Hamsun ble 33 år i 1892. Vigeland var ti år yngre. I 1893 var de begge samtidig i Paris.

Knut Hamsun fotografert i Kristiansund i 1891 eller 1892. Foto: Engvig. Nordmøre museum.

Harald Aars, en nær venn av Vigeland i mange år, har skrevet om kunstneren og forfatteren at "Det er så merkelig meget som løper parallelt hos dem".⁸ Han trekker blant annet frem at de begge stammet fra folk i små kår, bønder og håndverkere, at de begge var fra utkant-Norge og tilbrakte barndommen ved kysten og at de arbeidet seg opp under en ufattelig kamp mot nød og sult. Hamsun debuterte allerede i 1877 med romanen *Den Gaadefulle*, men opplevde utover på 1880-tallet en lang rekke refusjoner og nederlag. Han livnærte seg på ulike strøjobber, men levde i perioder på sultegrensen. Disse erfaringene brukte han som kjent i sin gjennombruddsroman *Sult* (1890), men *Sult* kunne like gjerne vært en beskrivelse av Gustav Vigelands vandring i Kristiania i denne perioden. I sine erindringer beskriver billedhuggeren hvordan han vinteren 1889/90 gikk rundt og sultet i hovedstaden: "[...] en tid bodde jeg alle- og ingensteder, paa loft og i kjælder og spiste tilsist ikke virkelig mat".⁹ I likhet med Hamsun erfarte Vigeland hvordan sulten tæret på nervene: "I den sidste Tid er jeg blit

lidt nervøs. Og hva er Aarsagen? Har jeg drukket meget? Nei. Har jeg levet usædeligt? Nei – Sagen er vel den at der har været lidt smaat med Pengeafærene mine [...]".¹⁰

Hamsun fikk sitt gjennombrudd som forfatter i 1890, men både økonomisk og kunstnerisk var kampen på langt nær over. Gjennom hele 1890-tallet levde han på forskudd og lån, og etter hvert ble kreditorene nesten umulige å holde unna. Nå skal det sies at Hamsun nok kunne ha levd godt på de beløpene han fikk utbetalt, men store summer ble sløst bort i barer og ved ruletten. I løpet av 1890-tallet ga han ut seks romaner; *Sult* (1890), *Mysterier* (1892), *Redaktør Lyngre* (1893), *Ny Jord* (1893), *Pan* (1894) og *Victoria* (1898). Bøkene ble møtt med blandede kritikker i samtiden, og som Vigeland hadde Hamsun en tendens til å feste seg ved det negative. I tillegg gikk han sterkt ut i offentligheten, blant annet med foredragene i 1891, og provoserte på denne måten mange. I 1892 ble han også beskyldt for plagiat. Bakgrunnen for beskyldningene var at Hamsuns novelle *Hazard*, som sto på trykk i *Verdens Gang* i 1889, hadde sterke likhetstrekk med Dostojevskijs roman *Spilleren*. Beskyldningene gikk hardt inn på forfatteren, og han brukte mye tid og krefter på å forsvare seg.

Gustav Vigeland debuterte som billedhugger på Statens Kunstutstilling i 1889 med skulpturen *Hagar* og *Ismael* (1889), og i 1894 holdt han sin første separatutstilling. I likhet med Hamsun mottok han blandede kritikker, og han tok seg svært nær av de som ikke var ubetinget positive. Mens Hamsun lånte av forleggere og andre velhavende, overlevde Vigeland på stipender og lån fra sin mesen, Sophus Larpent.

Hamsun sitt forfatterskap deles ofte inn i tre perioder. Romanene fra 1890-tallet tilhører den første, ny-romantiske og sterkt subjektive fasen. Hamsun selv drømmer på denne tiden om en ny litteratur. I artikkelen *Fra det ubevidste sjæleliv* (1890) kommer Hamsun med et slags manifest: "Hvad om nu Literaturen i det hele taget begyndte at beskæftige sig lidt mere med sjælelige Tilstande, end med Forlovelser og Baller og Landture og Ulykkeshændelser som saadanne?".¹¹ Hamsun etterlyser en litteratur som beskjeftiger seg med individuelle tilfeller, ikke typer og karakterer. Dette

Gustav Vigeland, *Mann omfavner kvinne*, 1893. Terrakotta. Vigeland-museet.

gjentar han i foredragsserien i 1891, der Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie kritiseres for å bedrive typedikning – de trenger ikke inn i det kompliserte moderne mennesket. Vigeland etterlyser det samme innen billedkunsten. I et brev til Larpent skriver Vigeland om Glyptoteket i København at der er det "[...] Figurer med vildt Haar og flagrende Gevanter. Men ingen Mennesker! Ikke én af alle disse moderne Figurer berørte mig dypt!"¹² Vigeland ønsket i likhet med Hamsun en kunst som trengte ned i dybden av menneskenes sjeloliv.

Både forfatteren og billedhuggeren måtte bryte med etablerte tradisjoner for å oppnå det de ønsket. Hamsun eksperimenterte på 1890-tallet med språket, Vigeland med den tredimensjonale formen. I følge Trond Haugen bestod Hamsun sitt brudd i uventede sammenstillinger av verb, adjektiver og substantiver, bruken av absolutte superlativer, nonsensord, fantasinavn og poengterte motsetninger.¹³ Vigelands brudd bestod i at han unnlot å modellere detaljene, noe som ga skulpturene en skissemessig fremtoning som av samtiden ble oppfattet som uferdig. For begge

Gustav Vigelands gamle atelier på Hammersborg fotografert før august 1908. Foto: Wilse. Vigeland-museet. Bildet viser hvordan det vrimlet av figurer, hoder og skikkelser, slik Hamsun beskriver det i sitt minneord.

Gustav Vigelands buste av Knut Hamsun fotografert under modellering på Hammersborg i 1903. Fotografierne er antagelig tatt av Inga Syvertsen eller Vigeland selv med nyinnkjøpt kamera som fotografen ikke helt behersker ennå. En sammenlikning av bilde nr. 1 og nr. 6 viser at Vigeland endret Hamsuns lugg underveis.

del representerte også valg av tema noe nytt. Hamsun skriver personlige jeg-fortellinger om intens og ulykkelig kjærlighet. Vigeland modellerer lidelse og fortvilelse, ofte i forholdet mellom mann og kvinne.

Vigeland portretterer Hamsun

I sitt minneord i Aftenposten nevner Hamsun også Hammersborg-tiden. Vigeland overtok billedhugger Julius Middelthuns atelier på Hammersborg i 1902, en gammel falleferdig bygning fra begynnelsen av 1800-tallet. Der modellerte Vigeland en buste av Hamsun. I følge Vigelands samboer og assistent, Inga Syvertsen, ble busten lagt opp 30. mars 1903, og Hamsun satt modell i til sammen 19 ½ timer i perioden 31. mars 1903 til 16. april 1903.¹⁴ Han var innom atelieret 14 ganger og satt mellom en og to timer hver gang. 1. og 15. april møtte han ikke som avtalt. Inga noterer i sin protokoll: "Da Hamsun ikke kom den 15de april blev Vigeland rasende. Sendte mig med et brev til hans bolig i Theresesgt. hvor hans første hustru bodde. Hun svarte at hun hadde ikke talt med sin mann på flere dage! Da han kom til atelieret den 16de april sa Vigeland dette til ham. Da fortalte Hamsun at han brukte å sende et bybud hjem til Theresesgt. efter stivtøy å skiftet skjorte og snip på W.C. i Tostrupkjelderen! - Han var en meget bryksom model. Hver dag i bakrus. Enkelte gange synlig drukken! Det var rart det blev noen buste!-".¹⁵ I følge Aars skal Vigeland ha fortalt at Hamsun "sat omgitt av en mængde ölflasker" da han ble modellert.¹⁶

Vigelands buste av Hamsun regnes ikke for å være blant hans beste. Et brev fra Hamsun til Vigeland kan tyde på at billedhuggeren selv ikke var fornøyd med busten og vurderte å gjøre den

på nytt. Hamsun skriver: "Du skal ikke snakke om at gøre en anden Buste, den er absolut brillant naturligvis, den har dit stempel".¹⁷ Hamsun fortsetter spøkefullt "Men du er vel skinsyg paa mig fordi Vigeland har modelert mig og ikke dig, din Stakkar". Hamsun ber i brevet om å få en avstøpning av busten. De hadde det tydeligvis travelt begge to, for først to år senere får Hamsun busten. Planen var at han selv skulle hente denne hos Vigeland i Kristiania. Hamsun hadde på dette tidspunktet flyttet til Drøbak hvor han var i full gang med å bygge hus. 5. september 1905 skriver

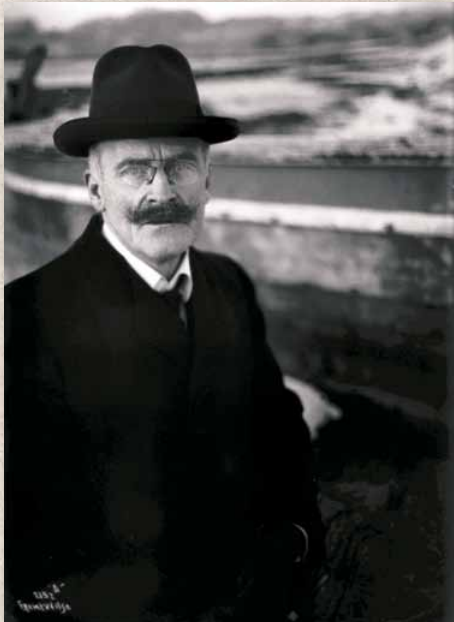

Gustav Vigeland fotografert 27. juni 1903.

Knut Hamsun med familie fotografert i 1917.
Foto: Wilsø. Norsk Folkemuseum.

han: "Jeg skulde været inde Lørdag og jeg skulde været inde idag, men blir stadig forhindret. [...] Jeg kommer med det aller- allerførste og glæder mig paa Forhaand til alt! Din Knut Hamsun".¹⁸ To uker senere skriver han at "jeg skal selvfølgelig komme ind efter Busten og takke til – især da jeg med det samme kan faa se Fontæneutkastet. Saa kommer jeg Lørdag [...]".¹⁹ Han ble igjen forhindret. I

Knut Hamsun fotografert i 1914. Foto: Wilsø. Norsk Folkemuseum.

oktober er han i Kristiania og han benytter da anledningen til å ta en tur innom Vigelands atelier, men Vigeland er ikke hjemme. Fra Grand sender Hamsun Vigeland et brev: "Kjære Vigeland, har søgt dig i atelieret og på Ingebret,- aa ja det faar ikke hjælpe, jeg skal komme igjen. Kom du indad Dören nu, skulde vi faat os et glas Bæger. Men det kan ske næste Gang. Skulde haft Fan saa Lyst til at se Fontænen. Ja og saa medføre hjem i Triumf Busten".²⁰ Det ente med at Vigeland sendte busten til Drøbak med bud.

I 1908 skilte Hamsun seg fra sin første kone, Bergljot, og det er sannsynlig at hun fikk beholde busten, for i juli 1917 får Vigeland en henvendelse fra Marie Hamsun, som ønsker en avstøpning av samme buste.²¹ I september samme år skriver Vigeland til Hamsun at han har funnet frem formen til busten, og at han skal få tatt en avstøpning av denne så snart gipsmakeren kommer fra København i oktober.²² Marie Hamsun fikk avstøpningen i gave av kunstneren, og i et brev datert 20. november 1917 takker hun ham: "Hr. Gustav Vigeland, Ærbødig Takk for den vakre Buste, som ved siden av at den er mig kjær ogsaa dekorerer smukt i vor Stue."²³

På tross av gjentatte invitasjoner fra dem begge er det usikkert om Hamsun og Vigeland traff hverandre igjen etter 1903. Vigeland skriver i 1917 at "Naar du engang kommer til Kristiania maa du se op til mig. Indgangen til atelieret er op den lille brune trap i bakken til Krist kirkegaard. Din venn Gustav Vigeland".²⁴ I 1923 skriver Hamsun fra Nørholm "Herregud, om du engang stak indom mit Hjem og var her en liten Stund! Jeg saa at du engang var hjemme i Mandal – tenk om du neste Gang steg av i Grimstad og vi fik bilde dig til Mandal, vi har stor lukket Bil, hele Huset skulde følge dig".²⁵ Det siste brevet fra Hamsun til Vigeland i Vigeland-museets arkiv er fra 1929: "[...] Gud velsigne dig fordi du vilde tillate mig at komme. Tar dig paa Ordet til neste gang, skal telefonere Dagen forut".²⁶ Ingen ting tyder på at han gjorde det. Hamsun hadde trukket seg tilbake til Nørholm i Grimstad, Vigeland i atelieret på Frogner. De levde begge en rolig og nokså isolert tilværelse.

Selv om vennskapet varte livet ut skal Vigeland ha uttalt at Hamsun som forfatter hadde skuffet

ham.²⁷ Muligens ble Hamsun på sin side skuffet over Vigeland. I likhet med Hamsun beveget han seg bort fra de intime og personlige skildringene som dominerte arbeidene hans på 1890-tallet, og utover på 1900-tallet fikk formen gradvis en større rolle enn innholdet i hans kunst. Formen forenkles og stiliseres, noe som resulterer i at Vigeland etter hvert lager typer mer enn individer. Slike "typer" var noe både forfatteren og billedhuggeren foraktet den gangen de begge var "en stor begynnelse".

Guri Skuggen, Vigeland-museet

Gustav Vigeland, "Gravsten for Knut Hamsun", udatert. Penn. Vigeland-museet.

Fotnoter

- 1 Hamsun, Knut: "Hamsun om Vigeland", i *Aftenposten*, 13.3.1943.
- 2 Visittkort med påskrift fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland, udatert, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-1
- 3 Notat til telegram fra Gustav Vigeland til Knut Hamsun av 4.8.1939, i Vigeland-museets brevarkiv, nr. 750.
- 4 Av Hamsuns 23 romaner mangler kun de to første, *Den Gaadefulle* (1877) og *Bjørger* (1878), samt *Ny Jord* (1893) og *En Vandrør spiller med Sordin* (1909). I tillegg finnes følgende noveller og skuespill av Hamsun i Vigelands bibliotek: *Siesta* (1897), *Stridende Liv* (1905), *Munken Vendt* (1902) og *Livet i Vold* (1910). Vigeland hadde også Hamsuns eneste diktsamling, *Det vilde Kor* (1904) og reiseskildringen *I Æventyrland* (1903).
- 5 Vigeland, Gustav: *Erindringer*, 1918 (med enkelte senere tilføyelser). Avskrift av håndskrevet manuskript i Vigeland-museet, s. 264.
- 6 Kolloen, Ingar Sletten: *Hamsun. Svermeren*. Gyldendal, Oslo, 2003.
- 7 I en serie på 36 foredrag holdt på 12 ulike steder i Norge i 1891 gikk Hamsun til angrep på Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie.
- 8 Aars, Harald: *Gustav Vigeland I, 1920-40*. Manuskript i Vigeland-museet, s. 211.
- 9 Vigeland, *Erindringer*, op.cit., s. 209.
- 10 Vigeland, Gustav: *Notisbok nr. W9*, 1893, i Vigeland-museet.
- 11 Hamsun, Knut: "Fra det ubevidste sjæleliv", i *Knut Hamsun, Artikler*, i utvalg ved Francis Bull, Gyldendal, Oslo, 1939, s. 60.
- 12 Brev fra Gustav Vigeland til Sophus Larpent av februar 1895, Vigeland-museets brevarkiv, nr. 1132.
- 13 Haugen, Trond: *Kubooa. Knut Hamsuns tidlige forfatterskap*. Utstilling i Nasjonalbiblioteket, 19.02 - 06.06 2009.
- 14 Syvertsen, Inga: *Gustav Vigelands arbeider*, u.å. Håndskrevet manuskript i Vigeland-museet.
- 15 Ibid.
- 16 Aars, op.cit., s. 10.
- 17 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland, ant. 27.8.1903, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-4.
- 18 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland av 5.9.1905, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-5.
- 19 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland av 20.9.1905, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-6.
- 20 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland av 5.10.1905, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-7.
- 21 Brev fra Marie Hamsun til Gustav Vigeland av 21.7.1917, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-9.
- 22 Brev fra Gustav Vigeland til Knut Hamsun av 22.9.1917, i Vigeland-museets brevarkiv, nr. 357.
- 23 Brev fra Marie Hamsun til Gustav Vigeland av 20.11.1917, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-13.
- 24 Brev fra Gustav Vigeland til Knut Hamsun av 22.9.1917, i Vigeland-museets brevarkiv, nr. 357.
- 25 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland av 26.10.1923, i Vigeland-museets brevarkiv, KH-14.
- 26 Brev fra Knut Hamsun til Gustav Vigeland av 8.1.1929, i Vigeland-museets brevarkiv.
- 27 Dedekam, Hans: *Dedekams dagbok opptegnelser, 1907-27*. Avskrift av manuskript (bind I og II: *Notiser fra besøk i Vigelands atelier 1907 [-1927]* og *Notiser om Vigelands kunst II*) i Vigeland-museet, s. 122.

VIGELAND
museet

Denne publikasjonen er utarbeidet i forbindelse med Hamsun-året 2009
og Vigeland-museets utstilling «Vigeland og Hamsun».

Vigeland-museet er en del av Oslo kommune, Kulturetaten.

Nobels gate 32, tlf.: 23 49 37 00, www.vigeland.museum.no